

Haberler :

35. ULUSLARARASI ASYA VE KUZEY AFRİKA ARAŞTIRMALARI KONGRESİ (THE 35th INTERNATIONAL CONGRESS OF ASIAN AND NORTH-AFRICAN STUDIES) BUDAPEŞTE, 7-12 TEMMUZ 1997

M. MEHDİ İLHAN*

7-12 Temmuz 1997'de Budapeşte'de yapılan 35. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Araştırmaları Kongresi'ne ancak 7 Temmuz Pazartesi günü akşamı katılabildim. Bu aslında fiilen katıldığım gün değildi. Zira biraz geriye gidip hikâyeyi baştan almak gerekir.

Anladığım kadarıyla CIÉPO (Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları) Başkanı Jean Louis Bacque-Grammont, bu kongre içinde bir CIÉPO seksiyonu açabilmek için beni ve CIÉPO'ya üye bazı kişileri gerek Türkiye'den ve gerekse diğer ülkelerden davet etmişti. Bu çerçevede hem bildiri başlığımı hem de bildiri özetimi gönderdim. Ancak daha sonra arzedeceğim gibi Budapeşte'ye vardığımda listede adımlı bulamadım.

Davetiyeyi aldıktan sonra kongreye katılma kararı verdim ve gerekli girişimlerde bulundum. Ancak Budapeşte'ye hareket etmeme bir kaç gün kala yeşil pasaporta dahi Macaristan'ın vize uyguladığının haberini almış, buna üzülmemin yanında, Türkiye'nin bize vize uygulayan tüm ülkelere neden vize uygulamadığına içerlemiştim. Ancak böyle bir uygulamanın olmadığını öğrenince kendimi Budapeşte'de buldum.

Ankara'dan uçak bulamadığım için kongre başlamadan bir gün önce hareket etmem mümkün olmamıştı. Pazartesi günü başlayan kongrenin açılış ve öğleden sonraki seansını kaçırmış, Parlamento'da yapılan açılış resepsiyonunun kapanışına ancak son anda yetişebilmişim. Bunun da sebebi tramvaya binebilmek için İngilizce konuşan birini bulamadığımdan bilet alamamamdan kaynaklandı. Aslında Budapeşte hakkında adresimize bilgi postalanmış olsaydı belki bu duruma düşmeyecektim.

* Sayın Prof Dr. Ramazan Kaplan'a yaptığı düzeltmelerden dolayı teşekkür ederim.

Ankara'dan İstanbul aktarmalı Budapeşte'ye saat 12:45'te hareket ettim. Aşağı yukarı Macaristan saatiyle 18:00 civarında Budapeşte'ye vardık. Havalimanından taşımacılık yapan bir minibüs ile kongre için kaydımızı yapacağımız Economy Üniversitesi'ne vardık.

Kayıt masaları ve görevliler büyük bir kongrenin habercileri idiler. Kayıt için alınan 145 Amerikan Doları Budapeşte ve Macaristan gezilerini kapsamıyordu. Mamafih bu gezilerden Tuna ve Balaton Gölü gezilerine katılmak ilginç olabilirdi. Ancak programların yoğun olması ve gezilerin kongre günlerine dağıtılmış olması (8-11 Temmuz) buna olanak vermedi. Dolayısıyla daha sonra kısa da olsa bilgi vereceğim gezilerimizi kendimiz düzenlemek zorunda kaldık.

Bildirim başlığını ve özetini iki kez e-mail ve bir kez de fax ile göndermeme rağmen elimize tutuşturulan paketin içinden çıkan programda sadece kendi adımı değil, bir çok CIÉPO üyelerinin adlarını göremiyordum. Özetler ise zaten basılmamıştı.

Bu büyük kongrenin içinde Osmanlı ve Türk Araştırmaları Pazartesi, Salı, Perşembe ve Cuma günlerine dağıtılmış, Çarşamba günü ise CIÉPO Sempozyumu'na ayrılmıştı. Araya başka bildirilerin sıkıştırılması üzerine CIÉPO için yeniden bir program yapıldı ve CIÉPO bildirileri Perşembe ve Cuma günleri aynı binada bir başka salonda okundu. Dolayısıyla bu iki gün Osmanlı Araştırmaları ikiye bölünmüş oldu. Bu durum dinlemek istediğim bazı bildirileri dinleme olanağını ortadan kaldırdı. Diğer taraftan ilgimi çeken bazı bildiriler çeşitli diğer seksiyonlarda örneğin İslâm Araştırmaları, Arap Araştırmaları (Orientalism ve Tarih), Türki Araştırmaları, Hindistan ve Hint Araştırmaları, Yakın Tarih ve Bugün (Recent History and Present) olduklarından izlemem mümkün olmadı. Şüphesiz program iyi incelendiğinde Moğol, Tibet, Budist ve Çin Araştırmaları seksiyonları ile Oriental Araştırmaları sempozyumlarında da ilgi çeken bildirilerin olduğu görülür. Ancak burada vereceğim bilgiler diğer seksiyonları takip edemediğimden Osmanlı Araştırmaları çerçevesi içinde kalacaktır.

Yukarıda belirttiğim gibi Budapeşte'ye Pazartesi günü akşamı vardığımdan aşağıda sıralanan üç bildiriye maalesef dinleme imkânım olmadı.

i) Nicole A.N.M. Van Os (İstanbul): "Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Kadın ve Savaş: Osmanlı Kadınlarının Birinci Dünya Savaşı'ndaki Aktiviteleri."

ii) Elizabeth A. Zachariadou (Atina) : "14. Asır Anadolu'sunda Beylerin Hamımları Hakkında Notlar"

iii) Keith Roy Hopwood (Galler Üniversitesi): "Maddi Kültür (Material Culture) ve Osmanlı Tarihi."

Müteakip günlerde program karıştığundan ve elimize not almak için bir defter verilmediğinden daha doğrusu bu satırları kaleme alacağımı düşünmediğimden bildiriler hakkında gerekli notları tutamadım. Tabi bu arada çeşitli nedenlerden takip edemediğim bildiriler de oldu. Örneğin,

iv) David Kushner (Haifa): "1864-1914 Osmanlı Salnamelerine göre Filistin Vilayetlerinin İdaresi."

v) Jacob Landau (Kudüs): "Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılığın Takdimi Hakkında Bazı Notlar."

Programda bir çok değişikliklerin yapılmasından dolayı kimin hangi gün bildirimlerini sunduklarını not almadığımdan burada belirtmem mümkün değil. Ancak kısa da olsa burada vereceğim bilgiler en azından Osmanlı Araştırmaları seksiyonunun verimliliği hakkında bir fikir verebilir.

"Osmanlı Dönemi Ordu ve Saray Çadır Süslemelerinden 19. yüzyıla Ait Bir Örnek." adlı bildirisini sunan Taciser Onuk günümüze kadar ulaşmayı başaran bu çadırların bir zamanlar kaderlerine terkedildiklerini ve kendilerinin de gayretleriyle son zamanlarda koruma altına alındıklarını ifade etmiştir.

Ayrıca Yörük çadırlarından tamamen ayrı bir karakter arzeden saray çadırları üzerindeki süslemelerin sarayın sanatkârları tarafından işlenen süslemelerin diğer alanlardaki Türk süsleme sanatına örnek teşkil ettikleri anlaşılmaktadır. Türk-İslâm sanatının doruğa ulaştığı bir diğer alan da minyatürlerdir. Osmanlı minyatürlerinde bunu görmemek mümkün değildir. "Türk Minyatür Sanatının Yorumu" adlı bildirisinde bunu dile getiren Mehmet Önder gerek kendisinin gerekse Süheyl Ünver'in girişimiyle bu sanatı yeniden yorumlayan öğrencilerin ve minyatür sanatçılarının yetiştiğine ve minyatüre bazı sanatkârlar tarafından üçlü boyut kazandırıldığına dikkatimizi çekmiştir. Bilhassa Dürdane Ünver'in bu alanda başarılı olduğu anlaşılmaktadır.

"Bilim Tarihi alanında" kısa bir değerlendirme yapan Ekmeleddin İhsanoğlu, Adnan Adıvar, Aydın Sayılı, Mu'allim Emin Bey, Esin Kahya ve

George Sutton gibi araştırmacıların Bilim Tarihine olan katkılarına değinmenin yanında bu konuda IRCICA'nın faaliyetlerinden de söz etti.

İlgi çeken bildirimlerden biri de Claudia Römer'in idi. "K. K. Akademie Orientalischer Sprachen (Vienna 1796)'de Öğrencilerin Çevirdiği Naima Tarihi'nden Latince İktübaslar" adlı bildirisinde Claudia Römer'in verdiği bilgilerden Tarihi bilgiden ziyade dil eğitime daha yatkın oldukları ve aslında Naima Tarihi'nin dil eğitimi için kullanıldığı anlaşılmaktadır. "Yevmu'l Hamis"i beşinci gün olarak algıladıkları ve Arapça öğrenimi gördükleri halde "Perşembe" günü olabileceğini akıllarına getirmedikleri oldukça ilginçtir.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nin önemi inkar edilemez. Seyahatname üzerinde yerli ve yabancı ilim adamları tarafından araştırmalar yapılmış ve bir çok dillerde kısmen veya tamamen yayınlanmıştır. Seyahatname'nin kısmi bölümlerinden ikisini, (The Intimate Life of an Ottoman Statesman: Melek Ahmed Pasha as portrayed in Evliya Çelebi's Book of Travels; Evliya Çelebi in Bitlis: the relevant section of Seyahatname) yayına hazırlayıp İngilizce'ye çeviren ve çeşitli açılardan Seyahatname'yi ele alan makaleler yazan Robert Dankoff "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nin Metin Tesbiti: Tenkid ve Teklifler" (Establishing the Text of Evliya Çelebi's *Seyahatname*: A Critique of Recent Scholarship and Suggestions for the Future) adlı bildirisinde Seyahatname'nin metinlerinin okunmasında ilim adamlarının karşılaştıkları güçlükleri dile getirmiş ve çeşitli nüshaların ve aynı nüsha içinde çeşitli pasajların karşılaştırılmaları suretiyle bunların gide-rilebileceğine örnekler ile işaret etmiştir. Örneğin 8. ciltte "...Yahudileri dendan-ı tiğ-i Ekrad-ı Sincan<ın>nan (سنجان) geçirup..." cümleciginde "Sincan" kelimesinin aslında Subhan (Dağı) olduğunu Bağdat nüshasında (no. 308, vr. 223a) geçen "... hatta Yeħud hahamlarının birine 'Van'da Sübhan Dağı'na varanın' desen başına uğrayup 'Bolay ki sen varasan' derler, hala elsine-yi 'arifanda darb-i mesel olmuştur." cümlesinden anlıyoruz. Bir diğer örnek 8. ciltten verilmiştir. Yayınlanmış nüshada (Evliya Çelebi, *Seyahatname*; I-VI, yay. Ahmed Cevdet, İstanbul 1896 -1901; VII-VIII, yay. Kilisli Rif'at, İstanbul 1928; IX-X, İstanbul 1935-1938) boş bırakılan (s. 439) ve Orhan Şaik Gökyay'ın "edeme sahibler" (sic) diye okuduğu (s.187) "ba'zı ... ve vüzeralar üzerlerine beyaz carşaf alup..." cümlecigindeki kelimeyi Robert Dankof Bağdat nüshasından (no. 304, cilt I, vr. 131b) "تماشاچیلر" şeklinde okumaktadır. Robert Dankoff'un verdiği bir başka ör-

nekten müstensihlerin de hata yaptıklarını öğreniyoruz. Örneğin Seylan adası manasına gelen "serendib" kelimesi Bağdat 306 (cilt IX, vr. 317b) nüshasında yanlışsız (سرنديب) istinsah edildiği halde Pertev Paşa 426 (cilt IX vr. 132a) nüshasında "nedibe" olarak istinsah edilmiştir. Aynı cümle (Kaçan kim Hazret-i Adem'i safi ile Hazret-i Havva haldinberinden (huld-i berin) Serendib'e, Hazret-i Havva Cidde'ye nuzul edup, mabeynlerinde nice sene mufarekat biribirine (Pertev Paşa, birine) bu cebel-i Arafat'ta görüşüp birleştikleriçün cebel-i 'Arafe derler) gözden geçirildiğinde yanlış okunması muhtemel "Huld-i berin"in cennet manasına olduğunu anlayacağımız gibi 'Arafat adının da Hazret-i Adem ile Hazret-i Havva'nın birleştikleri yerin adı olduğunu anlıyoruz. Robert Dankoff dolayısıyla Seyahatname'nin yayınlanmasında bu gibi ince noktalara son derece dikkat edilmesi gereği konusunda bizi uyarmaktadır.

Tapu Tahrir Defterleri çalışmalarında bilhassa doğal çevrenin, halk kültürünün ve köylü sınıfı arasındaki dayanışmanın gözardı edildiğini ileri süreren Suraiya Faroqhi'nin "Tanzimat Öncesi Osmanlı Rustai (rural, köye ait) Toplumuna Dair Tarih Yazıcılığı" adlı makalesi konunun içeriği açısından Nenad Moaç'a'nın ve Wolf Dieter Hutteroth'un bildirimlerinin yer aldığı son güne konulmalıydı. Her ne kadar Ramazan Acun'un bildirisi bu grubun kapsamı içine giriyor idiyse de mütehasıslar tarafından takdir edilebilmesi veya eleştirilebilmesi açısından "Bilgisayar ve Oriental Çalışmalar" seksiyonuna konulmalı idi.

Hutteroth (16. Asırda Güney-Doğu Osmanlı Vilayetleri) ve Moaç'a'nın (Osmanlı Tapu Tahrir Defterlerinin Yayını: Bazı İhmal Edilmiş Noktalar) Güney-Doğu Anadolu ve Macaristan'a ait defterlerin analizini içeren kitapların tanıtımını yaptılar. Nejat Göyünç ve Wolf Dieter Hutteroth'un birlikte yayınladıkları eser (Land an der Grenze: Osmanische Verwaltung im heutigen Türkisch-syrisch-irakischen Grenzgebiet im 16. Jahrhundert, Eren, İstanbul 1997) Diyarbakır Beylerbeyliği'nin Mardin ve Berriyecik kazaları ile Hasankeyf, Nisibin (Nuseybin), Akçakale, Sincar, Habur, Deyr-ez-zor ve 'Analivalarını kapsamaktadır. Bu kaza, liva, köy ve tüm yerleşim birimlerine ait Padişah, Mir-i miran, Mir-i liva haslarının Ze'amet, Timar ve Vakıflarının tüm gelirleri ile birlikte (örneğin çift, hinta, şa'ir, erzen, nohut, penbe vb. vergilerin) kısaltmalar kullanılmak suretiyle ilaveler kısmına eklendiğini görüyoruz. Eserde bölgeye ait 16. asır defterlerinin tümü değerlendirilmiş olmakla birlikte, zikredilen bilgiler bilhassa 1564 tarihli defterden alınmış olup renkli

haritalara dökülmüşlerdir. Eser Tapu Tahrir Defterlerine bu tip yaklaşımın ilk örneğidir.

Burada iki bildirinin özetini vermeyi yeğledim. Biri Ramazan Acun'un diğeri benim. (Özetlerin orijinalliklerini kaybetmemesi açısından bu yazının sonuna İngilizce olarak ilave etmeyi uygun buldum). Kendi bildirimini okuduktan sonra aldığım önemli bir eleştiri vardı. O da Diyarbakır Mardin Kapı Mezarlığı mezar taşlarını incelerken Şer'iyye sicillerine başvurmamamdı.

Bildirilerin okunması Cuma günü sona erdi. Ancak kapanış merasimi Cumartesi sabahı yapıldı. Dilek ve temennilerden sonra 36. ICANAS Kongresi'nin Kanada'da yapılması kararlaştırıldı.

Kendi çabalarımın neticesinde gerçekleşen gezilerimin Macaristan'ın gerek güzelliği gerekse bir nebze de olsa tarihi dokusunu yansıtabileceğini sanıyorum. Örneğin Zigetvar, Mohaç, Eger ve Peç görmeye değerdi sanırım. Ben ancak Vizegrad, Györ ve Esztergon'u ziyaret edebildim. Bu arada kongreden fırsat buldukça Budapeşte'yi gezdim. Budapeşte'de gördüklerimi kısaca şöyle dile getirebilirim.

Budapeşte bilhassa Peşte'ki geniş caddeleri ve 19. yüzyıl yapılarıyla tipik bir Avrupa şehrini andırmaktadır. Bu yapıyı bozabilecek modern binalara şehir merkezinde pek rastlanmaz.

Tuna Nehri'nin iki yakasında yer alan Budapeşte aslında iki ayrı şehirden oluşmaktadır. İki şehir arasındaki farklılıkları görmemek mümkün değil. Kraliyet Sarayı ve kale içinde yer alan Matthias kilisesi Buda'nın ilgi noktasını oluşturmaktadır. Peşte'de görülmeye değer yerler Parlamento, Opera, Vigado binaları ile Kahramanlar Meydanıdır. İhtiyaç duyduğunuz takdirde kafanızı dinlemek veya sessiz bir koşu için Tuna Nehri'nin ortasında yer alan Margaret adasına gitmeniz tavsiye edilir.

Yağışlar neticesinde taşmaya hazır ve orada iken kuzeyde yağın yağmurlar neticesinde taşan ve büyük kütükleri sürükleyen, hatta caddeleri sular altında bırakan Tuna Nehri üzerinde demirleyen lokantaya tahvil gemilerde, en azından bir fincan kahve içmenin tadına varmak da ziyaretçiler için bir başka zevktir. Professor Wolf Diether Hutteroth ile burada içtiğimiz çayın ötesinde daha da zevkli olanı yaptığımız ilmi sohbeti şüphesiz.

Budapeşte'nin Kuzeyinde yer alan Vizegrad Tuna Nehri üzerinde kurulmuş ufak bir kasabadır. Ortaçağlarda Macaristan krallığının merkezi olan

Vizegrad görmeye fırsat bulamadığım Anjou krallarının sarayı ile her ne kadar dikkati çekmekte ise de Tuna'ya hakim yüksek bir tepede kurulan kaleye nefes nefese tırmandıktan sonra karşınıza çıkan manzara bir ikinci defa nefesinizi keser. Kaleden gerek Tuna'nın gerekse etraftaki tepelerin seyrine doyum olmuyor. Kale gerek konumu gerekse müstahkem iç kalesiyle adeta fethedilmez bir izlenim veriyor.

Macaristan'da Katolik Kilisesi'nin merkezi görevini yüklenen Esztergon'da aynı şekilde Tuna üzerinde kurulmuş orta büyüklükte bir kasaba olup 19. asırda inşa edilen "Basilica"sı ile gerek dış ihtişamı gerekse bin yılı aşkın objelerin süslediği iç tehzizatı ile dikkati çeken bu kilise Tuna'ya hakim Estergon Kalesi'nin içine inşa edilmesi ile kalenin ortaçağ görünümünü bozduğuna şüphe yoktur. Ancak bu kadar ihtişamlı bir kilisenin inşası için de daha uygun bir yer de seçilemezdi. Kale duvarlarından Tuna'yı seyretmeye gerçekten doyum olmuyor. Tuna üzerinde koca teknelerin seyrini izlemek ve nehrin öte yakasında bir başka ülkenin (Slovak Cumhuriyeti) varlığını düşünmek de bir başka güzelliştir sanırım.

ÖZETLER:

The Tahrir Database: A Database for the Ottoman Tax Registers (by Ramazan Acun): The tax registers, or tahrir defters, of the Ottoman Empire are serial documents. They provide detailed information on population and taxable revenue for a large geographical area over several centuries - the earliest extant defter dates to 1431 and the survey was repeated at intervals varying from ten to thirty years until the early part of the seventeenth century. With such a large collection of data, the number of researchers studying it and the variety of applications has been correspondingly large, and some have even coined the term "defterology" to describe this study .

However, previous studies have been carried out by mainly manual methods and there is a need for a well-designed automated tools which suit the needs of researchers in retrieving and processing the data. This paper describes a database, called The Tahrir Database, developed to meet needs of the researchers in this field. The paper discusses two important points: the first point is that data entry forms should simulate the structure of the document from which data are to be entered rather than the structure of the actual database implemented. The second point is that support for the integrity constraints should be handled by the system in a way, as far as pos-

sible, transparent to the user. The real significance of the Tahrir Database is that it is designed to support multi dimensional data (one of the dimensions being source). It can therefore be used for other serial documents which complement the information contained in defters, such as şeriyye sijils (or court records) and vakfiyes (or vakıf deeds/regulations). This may however, require extending the structure of the database.

The Mardin Kapı Cemetery In Diyarbakır (by M. Mehdi İlhan): The city of Diyarbakır, apart from a number of cemeteries outside the walls, has over twenty graveyards scattered within the city walls. According to aural sources the city walls were almost encircled with graves that were in existence until 1940s. There are only two of the cemeteries outside the walls that have survived to our days. Both are still in use. The Mardin Kapı cemetery on which this paper is based meets almost all the demands. I have traced and photographed over eighty Ottoman tombstones in this cemetery after having paid many visits. I faced changes every time I visited cemetery. I could not trace one of the glamorous tombs, which one could see from afar, during my visit just only last summer. Some of the tombstones were pulled out and just left laying flat on the ground. There is therefore an urgent need for a comprehensive study of these cemeteries before the Ottoman tombstones disappear completely.

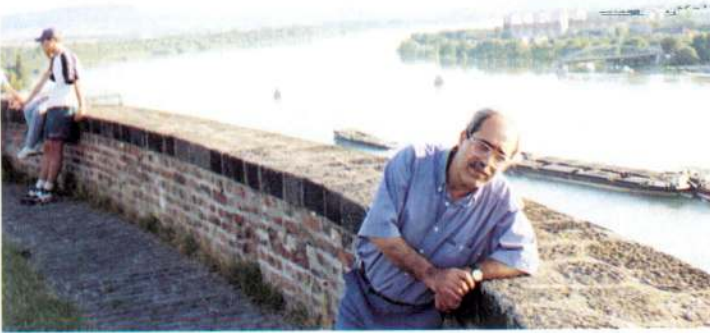
The tombstones in Mardin Kapı Cemetery, although scattered here and there, still give us some idea about historic background to the cemetery. Family ties can be established between tombstones near the main entrance and Şeyh Mehmed's Yard that I consider as the core of the cemetery.

The tomb-stones in this cemetery, except for three, have almost a non-break sequence of dates running from 1210 A.H. (1795 A.D.) to 1362 A.H. (1943 A.D.). This means we have a period of 150 years, including Republican period, to study. Two of the three tomb-stones dated 1003/1595 take us back another two century. The third tomb-stone is dated 1069/1658. The history of the cemetery, however, perhaps goes way back into ancient times.. The site itself is a proof of this.

I have tabulated the contents of the inscriptions on the tomb-stones and tried to work out the correlation between the names, males and females, titles and occupations. A further comparison with the tombstones in the other cemeteries of Diyarbakır on the one hand and the cemeteries in Anatolia and Balkans on the other might give us some insight into the mutual cultural impact.

Res. 1 – Vizegrat Kalesi'nden bir görünüm

Res. 2 – Estergon Kalesi'nden Tuna'nın görünümü

M. Mehdi İlhan

Res. 3 – Budapeşte'de Tuna Nehri üzerinde W.D. Hüttheroth ile kahve içerken